

انگیزه‌های حضور اسرائیل در آسیای مرکزی

غلام حسین بشکنی

پژوهشگر حوزه آسیای مرکزی و افغانستان و دکترای تاریخ و تمدن ملل اسلامی

gholamhoseinbeshkani@gmail.com

چکیده

امنیت اسرائیل همواره بر حضور در کشورهای مختلف استوار است. این کشور با حضور در جمهوری‌های آسیای مرکزی، "سیاست پرش از تنگناهای اقلیمی" و "استراتژی پیرامونی" را جستجو می‌کند. در این راستا، ایجاد رابطه با جمهوری‌های آسیای مرکزی ذیل روابط سیاسی-امنیتی و اقتصادی شکل گرفته است. این کشور در راستای سیاست بازدارندگی و امنیت صهیونیست‌ها، همواره به گسترش نفوذ خود در این کشورها مبادرت می‌ورزد. اما نکته مهم این است که ایران به دلیل همسایگی با این کشورها همواره به عنوان چالشی برای اسرائیل در این جمهوری‌ها بوده و ذهن حاکمان تل آویو را به خود مشغول کرده است. این پژوهش می‌کوشد به بررسی روابط سیاسی-امنیتی در ذیل عنوان انگیزه‌های اصلی و روابط اقتصادی ذیل عنوان فرعی حضور اسرائیل در جمهوری‌های آسیای مرکزی یعنی؛ قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان، تاجیکستان و قرقیزستان با رژیم صهیونیستی پرداخته و چالش‌های ایران برای اسرائیل، در این جمهوری‌ها را مورد واکاوی قرار دهد. سؤال اساسی این تحقیق این است که انگیزه‌های حضور اسرائیل در این جمهوری‌ها چه مواردی می‌باشد؟ فرضیه اصلی این پژوهش این است که انگیزه‌های حضور اسرائیل در این جمهوری‌ها، در درجه اول روابط سیاسی-امنیتی و در مرتبه دوم روابط اقتصادی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اسرائیل، آسیای مرکزی، روابط سیاسی-امنیتی، روابط اقتصادی، ایران، چالش

مقدمه

بعد از شکلگیری اسرائیل در سال ۱۹۴۸م، بن گوریون، نخست وزیر این کشور در ابتدای دهه پنجاه، بعضی از استراتژی‌های راهبردی خارجی کشورش را وضع کرد. یکی از این استراتژی‌ها، ضرورت دوری از محاصره عربی و بین‌المللی بر علیه کشورش بود. در این سیاست که راه دشواری را پیش روی او قرار داده و معروف به "سیاست پرش از تنگنای اقلیمی" بود؛ روابط با سه کشور ایران، ترکیه و اتیوپی را به عنوان سه کشور اصلی و تاثیر گذار برقرار نمود. استراتژی فوق که از آن تعبیر به استراتژی پیرامون نیز شده است، در نهایت به دلیل سقوط شاه ایران در اواخر ۱۹۷۰ به شکست انجامید و باعث شد که اسرائیل به دنبال پیدا کردن کشورهای دیگری برای پیشبرد راهبردهای خارجی خود باشد.^۲

از طرف دیگر، این کشور برای تثبیت موقعیت سیاسی و امنیتی خود و بعد از ضعیف شدن انگلستان به آمریکا نزدیک شده و از خدمات لابی یهودی که در کنگره و بعد از حملات ۱۹۵۶م به مصر، تشکیل شده بود استفاده و مانع از اجرای دستور آیزنهاور جهت خروج از اراضی فلسطین اشغالی شد. بعد از کنفرانس جنبش عدم تعهد در باندونگ و بلغراد و همراهی شوروی بعد از سال ۱۹۶۷م، حصار جهانی از دولت های آفریقایی و آسیایی بر علیه اسرائیل به وجود آمد.^۳ اسرائیل، در این راستا و در جهت محصور نشدن از طرف کشورهای فوق، روابطی با جمهوری‌های آسیای مرکزی را در قالب این استراتژی آغاز کرد.^۴

هدف اسرائیل از حضور در این قسمت از آسیا، ایجاد روابط متعدد در زمینه همکاری های نظامی، علمی، اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی و توسعه روابط مستقیم با این کشورها^۵ و جلوگیری از آثار زیان بار این کشورها، یا کم کردن ضررهای آنها بود. روابط اقتصادی اسرائیل با این کشورها در مرحله دوم قرار دارد و این روابط، در ذیل روابط امنیتی سیاسی و نظامی و یا در مرحله بعد از آن قرار دارد.^۶

هدف اسرائیل از برقراری و افزایش روابط با جمهوری‌های آسیای مرکزی، تنها ارتقاء روابط سیاسی و اقتصادی نیست؛ بلکه تضعیف نفوذ جمهوری اسلامی ایران و مقابله با این کشور را نیز شامل می‌شود.^۸ انگیزه دیگر اسرائیل از حضور در آسیای مرکزی، سرگشتگی سیاسی این جمهوری‌ها ذکر شده که

۱- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۹

2- philip rbins.the middle east and central asia.the new central asia and its neighbors. Peter Ferdinand.ed(London:royal insitue.1994.p:66

۳- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۹

۴- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولتن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۶۵

۵- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ۱۶۴-۱۶۵

۶- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۶

۷- محمود معین احمد، ص ۱۶۸

۸- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

اسرائیل نیز از این موقعیت استفاده، و با وعده جذب کمک های اقتصادی غرب، آنها را از نظر سیاسی به سمت خود متمایل کرده است.^۱

با عنایت به موارد فوق، نوشتار پیش رو در پی پاسخ به این دو سوال است:

۱- انگیزه های اصلی حضور اسرائیل در آسیای مرکزی چه مواردی می باشد؟

۲- انگیزه های فرعی اسرائیل در آسیای مرکزی چه مواردی می باشد؟

در پاسخ به این دو سوال، دو فرضیه متصور است:

۱- اسرائیل به خاطر نگرانی های بین المللی و درگیری های منطقه ای و جهانی و مهمتر از همه نگرانی از گرایش مردم منطقه آسیای مرکزی به بلوک اسلامی زیر نظر ج.ا. ایران، در این منطقه حضور پیدا کرده است.

۲- اسرائیل به خاطر مسائل اقتصادی و نیاز این منطقه به سرمایه گذاری ها در این زمینه، و به خصوص در زمینه های کشاورزی، نفت و گاز و فناوری های علمی در این منطقه حضور پیدا کرده است.

انگیزه اصلی (سیاسی - امنیتی)

اسرائیل در دوره نظام تک قطبی، معتقد به برتری دولت خود بود و در این راستا به نفوذ در آسیا روی آورد؛ چون این کشور خود را جزیی از این قاره می شمرد.^۲ سابقه روابط اسرائیل با جمهوری های آسیای مرکزی در سه دوره قابل تحلیل است:

۱- پس از تشکیل اسرائیل در سال ۱۹۴۸م و قبل از روی کار آمدن گورباچف؛ در این دوره جمهوری های آسیای مرکزی تحت قیمومیت شوروی بودند و روابط شوروی با اسرائیل خصمانه بود؛ بالطبع این جمهوری ها نیز با اسرائیل هیچ رابطه ای نداشتند.

۲- از زمان روی کار آمدن گورباچف تا فروپاشی شوروی. در این دوره سیاست شوروی به سمت روابط دوستانه با اسرائیل متمایل شد و روابط سیاسی در سال ۱۹۹۱م شکل گرفت. در این دوره روابط توریستی و اقتصادی بین اسرائیل و بعضی از جمهوری ها انجام می شد.

۳- از زمان فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری های آسیای مرکزی تا به امروز. در این دوره اسرائیل به عنوان یک رقیب با نفوذ وارد صحنه روابط سیاسی و اقتصادی این جمهوری ها گردید.^۳

۱- قاسمی صفت الله، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد (تهران: دانشکده

حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۵)

۲- محمود معین احمد، ص ۱۰

۳- مقاله: اسرائیل در آسیای مرکزی، رضایی علی اکبر، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، پاییز ۱۳۷۷، شماره ۲۳، ص ۶۶-۶۷

روابط سیاسی - امنیتی اسرائیل و تحکیم این روابط با کشورهای آسیای مرکزی به خاطر احتمال درگیری و جنگ با بعضی از کشورهای منطقه از اولویت‌های این کشور در آسیای مرکزی است. اسرائیل در این راستا به این جمهوری‌ها تجهیزات نظامی پیشرفته ارسال می‌کند. هدف از ارسال این تجهیزات، باز کردن بازار این کشور به روی صنایع نظامی اسرائیل در راستای اهداف سیاسی خود است. در این راستا هیئت‌های نظامی متعددی نیز از جمهوری‌های آسیای مرکزی دیدارهایی داشته‌اند. البته هدف اصلی این کشور از ایجاد روابط نظامی با جمهوری‌های آسیای مرکزی و به ویژه قزاقستان اتمی، ترس از انتقال تجربیات اتمی به کشورهای عربی و اسلامی است. همکاری نظامی اسرائیل با جمهوری‌های آسیای مرکزی در تولید مشترک تسلیحات نظامی با بعضی از این جمهوری‌ها در این راستا ارزیابی می‌شود.^۱

وجود سلاح‌ها و تکنولوژی هسته‌ای در آسیای مرکزی و احتمال انتقال این سلاح‌ها به ایران، اسرائیل را از نظر امنیتی نگران کرده است؛ به گونه‌ای که سازمان جاسوسی این کشور به همراه سازمان جاسوسی سیا متخصصان انرژی هسته‌ای کشورهای آسیای مرکزی را تحت نظارت دقیق قرار داده‌اند.^۲

تاجیکستان از جمله کشورهایی است که به موجب توافق نظامی با اسرائیل، با این کشور روابط سیاسی و امنیتی دارد؛ چنانکه رفت و آمد هیئت‌های مستشاری بین دو کشور در قالب این توافق انجام می‌شود. البته این رفت و آمدهای مستشاری به تمام جمهوری‌های آسیای مرکزی انجام می‌شود و طبق برآوردها حدود ۱۵۰ مستشار نظامی در این جمهوری‌ها فعالیت دارند.^۳

از اوایل دهه ۱۹۹۰، اسرائیل و قزاقستان مشارکت امنیتی چندجانبه را در زمینه مبادلات فن‌آوری نظامی، همکاری ضد تروریستی و به اشتراک گذاری اطلاعات ایجاد کرده‌اند. ترس قزاقستان از حملات تروریستی در اواسط دهه ۱۹۹۰ به شدت افزایش یافت، با توجه به افزایش حضور جنبش اسلامی ازبکستان (IMU) و حزب التحریر، بی‌ثباتی ایجاد شده توسط جنگ داخلی تاجیکستان و حضور طالبان در افغانستان، عواملی بود که در تشدید همکاری‌های امنیتی قزاقستان و اسرائیل مؤثر بود. نظامیان قزاقستان معتقد بودند که برقراری ارتباط نزدیک با اسرائیل تلاش‌های ضد تروریسم را تقویت خواهد کرد، زیرا اسرائیل دهه‌ها تجربه در مبارزه با سازمان‌ها و برخی گروه‌های تندروی اسلام‌گرا را دارد.

در ادامه نیز همکاری امنیتی اسرائیل و قزاقستان پس از حملات ۱۱ سپتامبر به طور چشمگیری افزایش یافت. اسرائیل به دلیل توانایی خود برای تولید موشک‌های پیشرفته و سیستم‌های دفاع هوایی، یک متحد طبیعی برای قزاقستان پس از ۱۱ سپتامبر بود. سیاستگذاران قزاقستان همچنین معتقد بودند، که برقراری ارتباط نزدیک با اسرائیل، احتمالاً ارتباطات امنیتی قزاقستان با ایالات متحده و اتحادیه اروپا را نیز تقویت خواهد

۱- محمود معین احمد، ص ۱۶۹

۲- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۸۱

۳- محمود معین احمد، ص ۱۶۹-۱۷۰

کرد. البته در کنار این عوامل، نمی توان از این نکته که هدف قزاقستان از نزدیک شدن به اسرائیل، کاهش وابستگی امنیتی خود به چین و روسیه است نیز به راحتی عبور کرد.^۱

گسترش روابط امنیتی با قزاقستان از چند جهت برای رژیم صهیونیستی حائز اهمیت است:

الف) فقدان یهودستیزی در قزاقستان: مسئله یهودستیزی و چالش های ارتباط یهودیان با فرقه های مذهبی دیگر از جمله مسلمانان و مسیحیان از جمله مسائلی است که در بسیاری از موارد، روابط خارجی رژیم صهیونیستی را تحت تأثیر قرار می دهد. یهودستیزی در دوره های زمانی مختلف و در ارتباط رژیم صهیونیستی با غرب آسیا، اروپا، آفریقا و مناطق دیگر تأثیرگذار بوده است ولی بعد از شروع اختلافات رژیم صهیونیستی با کشورهای عربی و به ویژه اقدامات این کشور در فلسطین شدت اثرگذاری این موضوع در روابط رژیم صهیونیستی با خاورمیانه و جهان اسلام حائز اهمیت بوده است.

برخلاف منطقه غرب آسیا، آسیای مرکزی از جمله مناطقی است که در آن یهودی ستیزی بسیار کم رنگ است و کشورهای این منطقه از جمله قزاقستان ارتباط مناسبی با یهودیان و رژیم صهیونیستی دارند که توکایف رئیس جمهور قزاقستان نیز به آن اشاره کرده بود. دولت قزاقستان تلاش می کند تحمل مذهبی بیشتری را نسبت به فرقه های مذهبی موجود در کشور نشان دهد و به همین دلیل کنیسه ها و سازمان های یهودی بسیاری در شهرهای قزاقستان از جمله در پایتخت این کشور فعال هستند. قزاقستان تلاش می کند به عنوان پلی میان کشورهای یهودی و اسلامی عمل کند و برای تحقق این امر طی سال های گذشته نشست ها و اجلاس های متعددی را برای گفت و گو میان جمعیت های یهودی و اسلامی میزبانی کرده است.

ب) افزایش نقش بین المللی قزاقستان: عامل دیگر تأثیرگذار بر تمایل رژیم صهیونیستی جهت همکاری امنیتی بیشتر با قزاقستان افزایش قابل توجه نقش این کشور در عرصه بین المللی در سال های اخیر است. قزاقستان از جمله کشورهایی است که توانسته است از طریق به کارگیری سیاست خارجی چند وجهی و برقراری روابط باثبات با کشورهایی نظیر ایالات متحده آمریکا، روسیه و چین و همچنین قدرت های منطقه ای از جمله ایران، ترکیه و هند، قدرت چانه زنی خود را در عرصه بین المللی افزایش دهد. قزاقستان امروز نه تنها یک قدرت بزرگ منطقه ای است، بلکه تبدیل به یک بازیگر بین المللی شده است.

شکل گیری ابتکارات ژئوپلیتیک در منطقه آسیای مرکزی از جمله راه ابریشم جدید در این منطقه، رژیم صهیونیستی را برای گسترش روابط با منطقه بیش تر تحریک می کند و همچنین اتفاقات رقم خورده در سال های اخیر در غرب آسیا باعث شده است تا رژیم صهیونیستی در استراتژی جدید به دنبال گسترش به فراسوی منطقه خاورمیانه از جمله آسیای مرکزی باشد.

۱- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی

ایران شرقی، ش ۲۷۸، مرداد ۹۸

حضور نخست وزیر رژیم صهیونیستی - بنیامین نتانیاهو- در آسیای مرکزی و دیدار با رئیس جمهور قزاقستان در سال ۲۰۱۶ و امضای توافق نامه های اقتصادی با این کشور نشان دهنده تلاش دولت رژیم صهیونیستی برای تعمیق روابط با این کشور است.

در مجموع، اسرائیل در حال حاضر در تکاپوی گسترش نفوذ خود در غرب آسیا و آسیای مرکزی است. علیرغم شکست نسبی در غرب آسیا، رژیم صهیونیستی موفق به پیاده سازی طرح های خود در آسیای مرکزی شده و به خوبی مانورهای کوتاه مدت سیاسی را با استراتژی بلندمدت خود همسو نموده و توانسته با همکاری متحد اصلی خود یعنی ایالت متحده، سیاست هایش را در آسیای مرکزی به نحو مناسبی پیش ببرد.^۱

به نظر می رسد هدف اصلی حضور سیاسی اسرائیل در آسیای مرکزی، کنترل کشورهای ترک زبان و جلوگیری از اتحاد این کشورهاست؛ زیرا اسرائیلی ها به این نکته توجه دارند که دین اسلام عنصر اصلی هویت قوم ترک را تشکیل می دهد و این قوم در جهان اسلام برای خود مسئولیت و رسالت جهانی قابل است.^۲

انگیزه های سیاسی امنیتی اسرائیل برای حضور در آسیای مرکزی را می توان موارد ذیل شمرد:

۱- همکاری با این کشورها به خاطر همدلی و تایید این کشورها برای پشتیبانی از اسرائیل در مقابل فلسطینی ها و کسب موفقیت در حوزه های سیاسی، اقتصادی و نظامی.

۲- تضعیف روابط کشورهای آسیای مرکزی با کشورهای اسلامی به گونه ای که این روابط فلج شده و تا حد ممکن از اثر بخشی حداکثری خالی شود. به گونه ای که شیمن پرز در این راستا مدعی شده بود که کشورهای عربی محاصره بین المللی شده و از آن طرف روابط اسرائیل با ۱۲۰ کشور بهتر شده است.^۳

به نظر می رسد دلیل موفقیت اسرائیل در محاصره عربی، روابط خوب این کشور با هند و همکاری وسیع در زمینه های نظامی، راهبردی، اقتصادی و حتی در زمینه های هسته ای است. سعی این کشور در جهت عادی شدن روابط با کشورهای آسیای مرکزی مثل ازبکستان، تاجیکستان، قزاقستان به ضرر مصالح عالم عربی و اسلامی و در جهت شکاف علیه دشمن صهیونیستی و حتی متمایل کردن کشورهای اسلامی به داشتن روابط با اسرائیل ارزیابی می شود.^۴

۳- در بعضی از این جمهوری ها مثل قزاقستان توانمندی هسته ای و تجارب فضایی وجود دارد که باعث توجه اسرائیل به این کشورها شده است. اسرائیل با علم به استفاده از این امکانات و تجربیات و همچنین

۱- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی ۲۸۴، مرداد ۹۸

۲- مقاله تاملی بر حضور و نفوذ اسرائیل در آسیای مرکزی و قفقاز، رحمت الله فلاح، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، ص ۱۶۰

۳- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۰-۱۱

۴- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۱

برای جلوگیری از سرازیری این امکانات و تجربیات از جمله سلاح های اتمی به بعضی از کشورهای عربی و اسلامی از جمله ایران و پاکستان که امنیت این کشور را تهدید می کند به این کشورها متمایل شده است.^۱

۴- آسیای مرکزی محلی برای فشار آوردن به ایران به عنوان دشمن اسرائیل محسوب می شود و اسرائیل می تواند با حضور در این منطقه مانع از خطر ایران، عمل کند.^۲

۵- اسرائیل با حضور در آسیای مرکزی می تواند به عنوان دروازه مأموریت های خود در جهان اسلام در گروه های اسلامی خاموش و همچنین پاکستان افغانستان، بنگلادش و ایران عمل کند.

۶- این کشور از طریق آسیای مرکزی می تواند روابط خود را با کشورهای اسلامی غیرعرب در مقابل عرب ها، در قضیه درگیری عربی اسرائیلی، بهتر نماید.

۷- اسرائیل در این جمهوری ها می تواند روابط مسقیمی با گروه های اسلامی برقرار نموده و از آنها بهره برداری سیاسی و اطلاعاتی نماید. به نظر می رسد این هدف از اهداف راهبردی اسرائیل به منظور نفوذ در ملت های اسلامی غیرعربی می باشد.^۳

۸- اسرائیل کمک های فنی خود به این کشورها را در قالب وظایف محوله از طرف آمریکایی ها ارائه می دهد و در واقع توجهات سیاسی اسرائیل در منطقه مطابق با نظرات آمریکا و تکمیل کننده آن است.^۴

ایران چالشی سیاسی امنیتی، برای اسرائیل در آسیای مرکزی

هدف اصلی اسرائیل از گسترش روابط با کشورهای آسیای مرکزی جلوگیری از گسترش نفوذ ایران در این جمهوری ها است.^۵ این کشور با جلب اعتماد کشورهای ازبکستان، تاجیکستان، ترکمنستان، قزاقستان و قرقیزستان و معرفی ایران به عنوان کانون بنیاد گرایی اسلامی، آنها را از نزدیکی به جمهوری اسلامی ایران منع می کند.^۶ اسرائیل از جمهوری اسلامی ایران - که از سال ۱۹۹۰ سعی دارد مواضع خود را در آسیای مرکزی تقویت کند - واهمه دارد، زیرا جمهوری اسلامی ایران قصد دارد به واسطه اتصال سرزمینی بین جمهوری های آسیای مرکزی و جهان خارج تبدیل شود. با این حال، اسرائیل از گسترش ایدئولوژی

۱- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۳

۲- محمود معین احمد، ص ۱۶۵

۳- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۴

۴- محمود معین احمد، ص ۱۶۶-۱۶۷

۵- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۶۵

۶- مقاله اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۲۹ و ۳۰، ص ۲۱

انقلاب اسلامی واهمه دارد و مخالف چنین گسترش نفوذی می‌باشد. در این راستا اسرائیل به همراه آمریکا به دنبال محدود کردن نفوذ ایران هستند.^۱

رژیم صهیونیستی علاوه بر بسترسازی برای شکل دادن به منطقه‌ای عاری از خطر و نیز مقابله با تهدیدهای آتی نسبت به خودش به دنبال فرصت‌های جدیدی در زمینه توازن‌سازی در مقابل بازیگران رقیب از جمله حضور ایران در این منطقه است.^۲

اسرائیل در هر کدام از جمهوری‌های آسیای مرکزی مطابق با ویژگیهای سیاسی امنیتی این جمهوری‌ها اقدام به جلوگیری از گسترش نفوذ ج.ا.ی می‌نماید:

ازبکستان

مذاکرات منظم سیاسی بین دو کشور از سال ۲۰۱۶ تا کنون ادامه دارد که می‌توان از جمله مهم‌ترین آن‌ها، به نشست مارس ۲۰۱۶ وزارتخانه‌های امور خارجه دو کشور در شهر تاشکند، دیدار ادوارد شاپیرا، سفیر اسرائیل با میرضیایف، و دیدار مقامات دو طرف در ۲۷ سپتامبر ۲۰۱۷ با هدف مشاوره سیاسی و تبادل نظر در رابطه با جلسه هفتاد دوم مجمع عمومی سازمان ملل (سخنرانی آنتونی گوتریش در رابطه با گسترش سلاح‌های اتمی، تروریسم جهانی و تغییرات آب و هوایی) اشاره کرد. دور پنجم از مشاوره‌های سیاسی نیز در مورخ ۱۹ فوریه ۲۰۱۹ با حضور نمایندگانی از وزارت امور خارجه ازبکستان به رهبری دلشاد آخاتوف، با الکساندر بن زوی، مدیر بخش اوراسیای وزارت امور خارجه اسرائیل با تأکید بر مذاکرات منظم در زمینه‌های سیاسی، تجارت، اقتصادی، علمی و فنی، گردشگری، آموزشی و فرهنگی، مسائل بشردوستانه، مبارزه با تهدیدات فراملی و رویدادهای مشترک در سال ۲۰۱۹، به ویژه برگزاری اولین جلسه کمیسیون بین دولتی همکاری تجاری و اقتصادی، صورت گرفته بود.^۳

توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان در نهایت به حوزه‌های سیاسی و امنیتی منجر خواهد شد و معمولاً این روابط از بالا به پایین بوده و شروع کار از حوزه‌های رده بالای امنیتی و سیاسی است. به نظر می‌رسد جمهوری اسلامی ایران از ابزارهای لازم برای مقابله سیاسی و امنیتی با اسرائیل در ازبکستان برخوردار

۱- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی، (پرتال خبری-تحلیلی polit - asia.kz سایتی مستقل به دو زبان انگلیسی و روسی با هدف تحلیل آخرین وقایع کشورهای مختلف آسیای مرکزی است که مرکزیت آن در شهر آلمانی قزاقستان قرار دارد).

۲- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی ۲۸۴، مرداد ۹۸

۳- مروری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف محمداسداله‌پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی

نیست و اگر هم باشد، چنین رویکردی به دلیل پر هزینه بودن آن امکان پذیر نمی باشد. بنابراین نگاه از پایین به بالا و موازنه در سطوح خرد، راهکاری است که پیش روی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد.^۱

پیشگیری از توسعه روابط ازبکستان با جمهوری اسلامی ایران و مقابله با منافع کشورمان نیز آخرین راهبرد اسرائیل در روابط خود با ازبکستان است. رژیم صهیونیستی به خوبی از رویکردهای سیاسی میرضیایف آگاه بود و می دانست جمهوری اسلامی ایران در صورت کنار گذاشتن اختلافات سیاسی و نگاه باز و سازنده، پتانسیل تبدیل شدن به بهترین متحد و شریک کشورهای آسیای مرکزی را داراست. از همین رو پیشگیری از بهبود و توسعه روابط تهران و تاشکند از جمله اولویت های سیاسی اسرائیل در ازبکستان محسوب می شود.^۲

قزاقستان

قزاقستان در کنار تعمیق روابط با اسرائیل، به خوبی مراقب روابط خود با تهران بوده است و همواره همکاری با ایران و برخی کشورهای عربی را حفظ کرده است. هرچند در ابتدا روابط نزدیک تهران و نورسلطان برای اسرائیل چندان خوشایند نبود و فروش اورانیوم به ایران در زمان ریاست جمهوری احمدی نژاد و پیش از سفر شیمون پرز به قزاقستان در سال ۲۰۰۹ و بعد از آن، تلاش های قزاقستان برای بهبود تصویر بین المللی ایران و به نتیجه رسیدن مذاکرات هسته ای ۲۰۱۵، باعث ایجاد تنش در روابط قزاقستان و اسرائیل شد، اما سال ۲۰۱۶ نتانیاهو در سفرش به آستانه، در دیدار با نظربایف، از وی خواسته بود که یک پیام با چاشنی هشدار را برای رئیس جمهور ایران، حسن روحانی، که قرار بود یک هفته بعد از نتانیاهو به کشور آسیای مرکزی سفر کند، برساند با این مضمون که "از او پرسید که چرا ایران همچنان ما را به نابودی تهدید می کند؟ ما خرگوش نیستیم ما یک ببر هستیم."

در این عرصه قزاقستان از طریق به کارگیری سیاست خارجی چندوجهی که شامل برقراری ارتباط مؤثر با همه بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای آسیای مرکزی است، تلاش می کند به عنوان یک عامل توازن دهنده عمل کند. به طور کلی قزاقستان تلاش می کند، شکاف های ایجاد شده بین ایران و رژیم صهیونیستی را پر کند. درحالی که قزاقستان رابطه خود را با رژیم صهیونیستی به عنوان منبعی برای گسترش فناوری و توسعه تجاری در نظر می گیرد، ارتباط با ایران در زمینه ترانزیت کالا و خدمات قزاقستان را نیز نادیده نمی گیرد؛^۳

چنانکه رئیس جمهور پیشین این کشور از ایران و قزاقستان به عنوان دو ملت برادر توصیف کرده بود، از

۱- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، بولتن هفتگی ش ۲۸۴، شهریور ۹۸، ایران شرقی

۲- مروری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف

محمداسداله پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی

۳- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی ۲۷۸، مرداد ۹۸

طرف دیگر روابط این کشور با اسرائیل بسیار خوب توصیف شده؛ چنانکه نتانیاهو این روابط را الگویی برای کشورهای عرب مسلمان می‌داند.^۱

پیش‌بینی کارشناسان این است که اسرائیل با توجه به سیاست ترامپ مبنی بر حمایت از اسرائیل و فشار بر ایران، نفوذ خود را در آسیای مرکزی به وضوح تقویت خواهد کرد. منزوی سازی ایران ادامه خواهد یافت که ممکن است در امنیت ملی اسرائیل و نارضایتی از جانب کشورهای غرب آسیا تاثیر داشته باشد. با این حال، براساس ارزیابی‌های کارشناسان، اسرائیل این کار را متوقف نخواهد کرد و توسعه همکاری خود در آسیای مرکزی را همچنان ادامه خواهد داد.^۲

یکی از اهداف اولیه تلاش‌های اسرائیل برای نزدیک شدن به قزاقستان، علاوه بر پیگیری استراتژی پیرامونی بن‌گورین، ایجاد مانع در گسترش نفوذ اعراب و ایران در این کشور بوده است. مطرح شدن برخی شایعات در مورد فروش دو کلاهک هسته‌ای به ایران در بازار سیاه نظامی توسط قزاقستان و همچنین تلاش‌های بعضی کشورهای عربی برای جلب توجه کشورهای آسیای مرکزی به منازعه اسرائیل و فلسطین، نگرانی رژیم صهیونیستی را برانگیخت و باعث افزایش تحرکات آن برای نزدیک شدن به قزاقستان شد.^۳

رئیس‌جمهور جدید قزاقستان، در یک مصاحبه اختصاصی با نشریه اسرائیلی "اسرائیل هیوم"، به تشریح سیاست‌های خود در سطح بین‌الملل و البته آینده روابط قزاقستان و اسرائیل پرداخت.

این واقعیت که توکایف تصمیم گرفت دومین مصاحبه خود با یک خبرگزاری خارجی را به یک رسانه اسرائیلی اختصاص دهد، نشان از اهمیت بالای اسرائیل در آینده سیاست‌های بین‌المللی قزاقستان دارد؛ چنانکه قزاقستان یک شریک مهم اقتصادی و امنیتی در آسیای مرکزی برای اسرائیل است و حدود یک چهارم نیازهای نفتی اسرائیل را تأمین می‌کند و دو کشور همچنین از روابط مهمی در حوزه‌های نظامی و امنیتی برخوردار هستند و در سال‌های گذشته قزاقستان علاقه‌مند به بهره‌برداری از تجربه‌های اسرائیل در زمینه‌های امنیتی و ارتقای امنیت مرزی بوده است.

اسرائیل همواره نگرش مثبتی نسبت به بالا بردن نقش بین‌المللی قزاقستان داشته است، به‌ویژه از زمان عضویت در شورای امنیت سازمان ملل متحد که با حمایت اسرائیل از نامزدی قزاقستان همراه بود، نگاه اسرائیل به قزاقستان به‌عنوان یک شریک کلیدی در منطقه آسیای مرکزی و کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، بسیار ویژه بوده است.^۴

۱- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، دستاوردهای سفر نتانیاهو به قزاقستان از نگاه رسانه‌های اسرائیلی

۲- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

۳- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی

ایران شرقی، مرداد ۹۸

۴- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران

شرقی، مرداد ۹۸

۴- تاجیکستان

اسرائیل همواره تمایل دارد روابط خود را با کشورهایی که مردم آن مسلمان غیر عرب هستند، گسترش دهد. با این حال، وحدت کشورهای آسیای مرکزی به ویژه تاجیکستان تحت سرپرستی سازمان همکاری اسلامی ممکن است مانع اسرائیلی ها شود. در این راستا به آسانی می توان حدس زد که ایران و کشورهای عربی شبیه به آن، رقبای اسرائیل در آسیای مرکزی بوده و افزایش نفوذ آنها در منطقه نوعی تهدید مستقیم برای اسرائیل محسوب شود.^۱

قرقیزستان

قرقیزستان با اسرائیل در ۱۹۹۳ م روابط سیاسی برقرار و رئیس جمهور این جمهوری، علیرغم ناراحتی کشورهای اسلامی سفارت را در بیت المقدس افتتاح کرد. روابط این کشور با اسرائیل در حوزه رسانه ها و تکنولوژی های جدید می باشد. همچنین اسرائیل بخش مهمی از نیازهای قرضه این کشور را نیز برآورده کرده است. به نظر می رسد این جمهوری، نسبت به دیگر جمهوری های آسیای مرکزی بیشتر به اسرائیل وابسته است.^۲

وظیفه ایران در قبال عملکرد اسرائیل در آسیای مرکزی

ایران به جای آغاز از مسائل حساس سیاسی و امنیتی، می تواند در حوزه های کارکردی اقدام به موازنه نماید و در یک برنامه ریزی دقیق و میان مدت، ابزارهای ایجابی اسرائیل را بی اثر یا کم اثر کند، در عین حال این کشور در طی این فرایند می تواند به یک نفوذ تدریجی نیز دست یابد. حوزه بهداشت و درمان محوری است که می تواند نقطه آغاز این راهبرد قرار بگیرد. پس از آن می توان این رویکرد موازنه گرانه را به حوزه کشاورزی، صنعت و اقتصاد و تبدیل تدریجی آن ها به سطح کلان با ابعاد سیاسی و امنیتی، تسری داد. نکته قابل توجه در این رویکرد، نگاه ویژه از پایین به بالا برای اقدامات خرد، ایجابی و پایدار در کنار رویکردهای کلان است. به ویژه در صورت واگذاری چنین پروژه هایی به صورت هدفمند به مراکز، نهادها و گروه هایی نظیر دانشگاه های علوم پزشکی، بیمارستان ها و مراکز درمانی، انجمن های خیریه، موسسات مطالعاتی، سازمان های مردم نهاد و به ویژه نهادها و سازمان های دولتی استانی و ایجاد یک مکانیزم پایدار، می توان در میان مدت به نتایج مطلوبی دست یافت. برخی ظرفیت های بالقوه که در جمهوری اسلامی ایران قابلیت پیاده سازی چنین سناریویی را داشته باشند، هم اکنون وجود دارند و اگر این امر مورد توجه

۱- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

۲- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولتن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان

۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۸۰

تصمیم‌گیران قرار گیرد، بهره‌برداری از آنها با کمترین هزینه ممکن خواهد بود. به این ترتیب از واگذاری این میدان به رژیم صهیونیستی و یکه‌تازی آن، جلوگیری خواهد شد.^۱

با توجه به سیاست دولت ترامپ علیه ایران در حمایت از اسرائیل؛ تل‌آویو قطعاً نفوذ خود را در آسیای مرکزی تقویت خواهد کرد. بنابراین، انزوای ایران ادامه خواهد یافت و این امر در امنیت ملی اسرائیل و نارضایتی از جانب کشورهای خاورمیانه منعکس خواهد شد. با این حال، از دیدگاه کارشناسان، اسرائیل باز هم همکاری خود را در آسیای مرکزی ادامه خواهد داد.^۲

۱- انگیزه‌های فرعی

۱/۱- (اقتصادی)

استراتژیست‌های اسرائیلی در استفاده از ابزار اقتصادی برای پیشبرد امور سیاسی خود اهتمام ویژه‌ای دارند. در پروتکل ۶ ماده یک از مطبوعات کنفرانس بال به بهره‌مندی از ابزار اقتصادی برای نفوذ سیاسی در سایر کشورها اشاره شده است.^۳

به دنبال سقوط اتحاد شوروی و ظهور جمهوری‌های جدید در قفقاز و آسیای مرکزی، اسرائیل تلاش‌های گسترده‌ای برای نفوذ اقتصادی و سیاسی در این منطقه آغاز کرد. کشورهای فوق نیز که به لحاظ اقتصادی از جمله کشورهای توسعه نیافته اقتصادی و سیاسی محسوب می‌شوند، از همکاری با اسرائیل جهت رسیدن به توسعه اقتصادی استقبال کرده‌اند.^۴

ضعف کشورهای اسلامی در اجرای طرح‌های سازنده اقتصادی و ارائه کمک به کشورهای آسیای مرکزی و غفلت از نیازهای اولیه آنها، باعث شد تا رهبران این جمهوری‌ها به سمت اسرائیل گرایش پیدا کنند و اسرائیل نیز از این فرصت استفاده کرد و با ارائه طرح‌ها و کمک‌های اقتصادی نفوذش را گسترش داد.^۵

با توجه به این که در استراتژی پیرامونی جدید، بعد اقتصادی روابط رژیم صهیونیستی با دولت‌های دیگر برجستگی زیادی دارد؛ ظرفیت بالقوه آسیای مرکزی در زمینه تولید و توزیع منابع طبیعی از جمله نفت و گاز چشم‌انداز بسیار مناسبی را برای آینده استراتژی پیرامونی جدید رژیم صهیونیستی فراهم می‌کند. قزاقستان و ترکمنستان که دارای ذخایر قابل توجهی از منابع طبیعی هستند، می‌توانند در سال‌های آتی نیاز

۱- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۴، مهر ۹۸

۲- منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

<http://polit-asia.kz/ru/analytiks/2187-interesy-izrailya-v-tsentranoj-azii>

۳- مقاله تاملی بر حضور و نفوذ اسرائیل در آسیای مرکزی و قفقاز، رحمت‌الله فلاح، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، ص ۱۶۲

۴- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولتن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰

۵- ناصری ثقفی عامری، ژئوپلیتیک ایران و منطقه در دوران پس از جنگ سرد، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول شماره ۲ (پاییز

۱۳۷۱) ص ۴

رژیم صهیونیستی به این منابع طبیعی را تأمین کنند و در استراتژی جدید رژیم صهیونیستی جایگاه ویژه‌ای داشته باشند.^۱

علاوه بر این، اسرائیل ممکن است همکاری در حوزه کشاورزی، پزشکی، منابع آبی، صنعت سایبری و تکنولوژی‌های نظامی را پیشنهاد دهد. اسرائیلی‌ها خود را "ملت نوآوری‌ها" می‌نامند. این عامل می‌تواند کشورهای آسیای مرکزی را به همکاری و تشکیل پروژه‌های مشترک بکشانند. آمریکا به دلیل اینکه اسرائیل را بازیگر درجه دو در کنار خودش در منطقه آسیای مرکزی می‌داند، فعلاً قصد ندارد در همکاری اسرائیل با کشورهای آسیای مرکزی مداخله کند.^۲

اهداف رژیم صهیونیستی از فعالیت‌های اقتصادی در آسیای مرکزی مطابق با سیاست‌های منطقه‌ای این کشور در غرب آسیا است. این سیاست‌ها در راستای زندگی امن قومی برای صهیونیست‌ها می‌باشد و پنجره‌های ممکن را از این طریق باز می‌کند.^۳

اسرائیل در ایجاد روابط با کشورهای آسیای مرکزی با مشکلات اساسی روبرو بود؛ و آن قادر نبودن آنها در عمل به تعهداتشان بود که این مشکل با همراهی سرمایه آمریکایی‌ها و بهره‌برداری اقتصادی آنان برطرف شده است. این کشور به خاطر درآمدزا بودن کشورهای آسیای مرکزی معاملات تجاری متعددی با آنها در حوزه‌های تجاری و صنعتی منعقد کرده است.^۴ علاوه بر این، اسرائیل، همکاری را در حوزه کشاورزی، پزشکی، منابع آبی، صنعت سایبری و فناوری‌های نظامی نیز آغاز کرده و این همکاری جمهوری‌های آسیای مرکزی را به سمت همکاری در طراحی پروژه‌های مشترک سوق داده است.^۵ از طرف دیگر اسرائیل در آسیای مرکزی برتری‌هایی دارد که از آن جمله می‌توان از: استفاده از وجود یهودیان مهاجر آسیای مرکزی در اسرائیل نام برد که به هنگام برقراری روابط اقتصادی از اشتراک زبانی بهره برده می‌شود.^۶

در مجموع، دلایل اقتصادی حضور اسرائیل در آسیای مرکزی موارد ذیل می‌باشد:

این منطقه مملو از مواد معدنی خامی است که هر دولتی را برای حضور وسوسه می‌کند. چنان که برای رسیدن به این مواد خام دایما بین روسیه و انگلستان نزاع و درگیری وجود داشت و این نزاع به بازی بزرگ معروف بود. جمهوری‌های آسیای مرکزی مناطقی پر از نفت و گاز و اورانیوم و انواع متعددی از معادن

۱- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی

ایران شرقی ۲۸۴، مرداد ۹۸

۲- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

۳- محمود معین احمد، ص ۱۶۷

۴- محمود معین احمد، ۱۶۸

۵- منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

<http://polit-asia.kz/ru/analytiks/2187-interesy-izrailya-v-tsentralnoj-azii>

۶- مقاله اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۲۹ و ۳۰، ص ۲۴

هستند. به عنوان نمونه قزاقستان صاحب ۹۰ درصد معادن کروم، ۵۰ درصد معادن نقره و نیز سومین تولیدکننده طلا در بین کشورهای اتحاد جماهیر شوروی سابق است و علاوه بر آن توانایی بالایی در تولید محصولات کشاورزی را دارد.

جمهوری‌های آسیای مرکزی با داشتن جمعیتی در حدود ۷۳ میلیون نفر دارای بازار بزرگ مصرفی هستند و به همین دلیل ناچار از واردات این نوع کالاها می‌باشند و هدف اسرائیل از حضور در این منطقه، صادرات کالاها و استعمار واقعی این کشورها است.^۲

اجرای پروژه‌های زراعتی و صنعتی مشترک

ایجاد روابط با این کشورها در حوزه انرژی^۳

تاجیکستان با مواد خام و منابع انسانی فراوانش توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران اسرائیلی را به خود جلب کرده است. این کشور تا سال ۱۹۹۲م که جنگ داخلی تاجیکستان شروع بود، برای اسرائیل جذاب بود. با این همه، اسرائیل هنوز هم در کنار روابط سیاسی، روابط اقتصادی‌اش را هم حفظ کرده است.^۴

روابط اقتصادی اسرائیل و ترکمنستان از زمان شناسایی دو کشور توسط یکدیگر در سال ۱۹۹۳م، آغاز شد و این روابط با امضاء توافق نامه‌های متعدد در اجرای حوزه‌های کشاورزی و پروژه‌های نفتی تداوم پیدا کرد. از جمله این که، در سال ۱۹۹۶م یک شرکت اسرائیلی برای نوسازی پالایشگاه ترکمن باشی قرارداد ۵۰۰ میلیون دلاری امضاء کرد.^۵ البته این کشور پیش از این نیز در خط لوله احداثی گاز از این کشور به ترکیه و طرح ۱۰۰ میلیون دلاری ایباری این کشور شراکت کرده بود.^۶

روابط اسرائیل و ازبکستان از سال ۲۰۱۶ و پس از روی کار آمدن شوکت میرضیایف، توسعه چشم‌گیری یافته است. لغو روادید برای شهروندان رژیم صهیونیستی با هدف احیاء صنعت گردشگری، نخستین اقدام دولت ازبکستان بود. پس از آن دیدارهای دوجانبه در حوزه صنایع کشاورزی و تکنولوژی‌های آبیاری، رشد قابل توجهی یافت و در ماه مه سال جاری، سفر یک هیأت اسرائیلی به شهرهای بخارا و تاشکند برای برگزاری مجمع مشترک اقتصاد کشاورزی، که بزرگترین رویداد مشترک دو طرف نامیده شد، انجام گرفت. در حوزه بهداشت و درمان نیز تاشکند و تل‌آویو همکاری‌هایی را آغاز کرده‌اند و سفارت

۱- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۳

۲- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۴

۳- محمود معین احمد، ص ۱۶۸

۴- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۷۵

۵- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۷۷-۷۸

۶- مقاله اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۲۹ و ۳۰، ص ۲۳

ازبکستان در تل آویو دیدارهای متعددی را با مقامات اسرائیلی در این زمینه برگزار نموده است. در حوزه فرهنگی نیز اقداماتی بسیار نرم از طریق واسطه های آمریکایی، به ویژه دنیل روزنبلوم، سفیر جدید و یهودی ایالات متحده در تاشکند، با محوریت یهودیان بخارایی در دست اجراست. با این حال همچنان خبری از همکاری های احتمالی در حوزه های سیاسی و امنیتی به گوش نمی رسد و عمده تحرکات در زمینه مسائل اقتصادی مطرح می شود. در این فضا مکانیزم های توسعه مناسبات اقتصادی و فنی دو طرف در چارچوب کاتالیزورهای سیاسی و امنیتی، بسیار حائز اهمیت می باشند.^۱

روابط اقتصادی و سرمایه گذاری شرکت های صهیونیستی در ازبکستان، نقطه سرآغاز برقراری روابط در سایر زمینه ها به حساب می آید. در این میان مرکز همکاری های بین المللی «ماشاو» که وابسته به وزارت امور خارجه رژیم صهیونیستی است نقش ویژه ای ایفا کرده است. مهم ترین حوزه روابط اقتصادی صهیونیست ها و ازبکستان و اصلی ترین زمینه سرمایه گذاری آن ها در ازبکستان، صنعتی کردن کشاورزی و دام پروری است. برگزاری دوره های تخصصی در زمینه های کشاورزی و دامداری، اعزام بلندمدت و کوتاه مدت کارشناسان کشاورزی و دام پروری رژیم صهیونیستی به ازبکستان، مشارکت در طرح های عمومی پنبه با استفاده از مهاجران یهودی ازبکستان، تشکیل مجتمع کشاورزی و دام پروری و صدور فناوری صهیونیستی در زمینه کشاورزی، از جمله این همکاری هاست. شرکت صهیونیستی «نتفیم» از اولین شرکت های فعال در این زمینه در ازبکستان است که تاکنون چندین طرح را از ۱۹۹۲ در مناطق مختلف این کشور اجرا کرده است. یکی از موفق ترین پروژه های این شرکت در ازبکستان، طرح «شاول آیزنبرگ» در آبیاری قطره ای بود که با کمک متخصصان، ازبکستان را قادر ساخت تا تولید پنبه خود را تا ۴۰ درصد افزایش دهد، درحالی که میزان مصرف آب را به میزان ۵۰ درصد و مصرف کود و مواد ضد آفت را بین ۱۰ تا ۲۰ درصد کاهش داد.^۲

حوزه مبادلات اقتصادی نیز از جمله علاقه مندی های ازبکستان در دوره ریاست جمهوری میرضیایف برای توسعه روابط با اسرائیل بوده است. با این حال حجم مبادلات تجاری همچنان در سطح بسیار پایینی است. حجم تجارت دو جانبه در ماه های ژانویه تا نوامبر ۲۰۱۸ به ۵۱،۴ میلیون دلار رسید که صادرات ازبکستان ۱۶،۱ میلیون دلار، واردات این کشور از اسرائیل ۳۵،۲ میلیون دلار بوده است. البته این ارقام شامل مبادلات نظامی و تسلیحاتی احتمالی نمی شود.

امروزه در ازبکستان ۳۷ شرکت با مشارکت رژیم صهیونیستی فعالیت می کنند. این شرکت ها در حوزه گردشگری، تجارت عمده فروشی، تولید مواد غذایی، خدمات مشاوره در امور مالی و مدیریت فعالیت

۱- تأثیرات احتمالی ورود شرکت اسرائیلی «اشرا» به بازار ازبکستان، محمداسدالله پور- پژوهشگر و مترجم زبان ازبکی موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن ۲۸۴، مهر ۹۸

۲- مروری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف محمداسدالله پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی

می‌کنند. اخیراً وزارت توسعه نوآوری ازبکستان با مدیرعامل شرکت اسرائیلی «روتم گانتز» که یک شرکت در زمینه کسب و کار زودبازده است و مدیرکل اتاق بازرگانی اسرائیل دیدار کردند. هدف از دیدار که در تاریخ ۱۲ ژانویه ۲۰۱۹ انجام شد، ایجاد ارتباط با کارآفرینان و فعال نمودن حوزه کسب و کار زودبازده بود.

در ماه ۲۰۱۹ سفیر ازبکستان مذاکراتی را نیز با مایک راتمن رئیس شرکت نوآوری اسرائیل که (متخصص تولید تأسیسات برای آب آشامیدنی از هواست) داشت که نتایجاً مقرر شد یک دستگاه تولیدکننده آب آشامیدنی از هوا در شهر بخارا نصب شود که قابلیت تولید ۹۰۰ لیتر آب آشامیدنی در روز را دارد. تولید آب آشامیدنی برای ازبکستان که کشور نسبتاً خشک و کم آب به شمار می‌آید، بسیار حیاتی است.^۱

اسرائیل و کشورهای اوراسیا از نظر اقتصادی مکمل یکدیگرند از آنجایی که کشورهای آسیای مرکزی، دارای منابع طبیعی غنی هستند و در مقابل می‌توانند از انرژی خورشیدی، آبیاری/کشاورزی، پزشکی و دانش اسرائیل بهره‌مند شوند. اسرائیل می‌تواند تکنولوژی پیشرفته نظامی، فناوری‌های پیشرفته کشاورزی، علوم پزشکی و فرصت‌های آموزشی به قزاقستان ارائه دهد. واضح است که در روابط بین‌المللی، منافع مشترک، روابط محکم را بین دولت‌ها تعیین می‌کند.^۲

اسرائیل نفوذ گسترده اقتصادی در قزاقستان دارد. در ابتدا جمعیت یک میلیون نفری آلمانی الاصل آن، اسرائیل را نگران می‌کرد، اما این کشور به زودی هر مشکلی را از طریق گسترش روابط اقتصادی و سیاسی برطرف کرد.^۳

اسرائیل، با توسعه روابط نزدیک تر با قزاقستان و به طور کلی با کشورهای اوراسیا، می‌تواند روابط خود را با کشورهای ترک مسلمان سکولار گسترش دهد و نقشش را در بازی بزرگ اوراسیا با توسعه اقتصادی ناشی از صادرات منابع طبیعی در منطقه، توسعه دهد.^۴

دهه ۱۹۹۰ اسرائیل و قزاقستان در کنار همکاری‌های امنیتی، روابط تجاری خود را نیز گسترش دادند و در فوریه سال ۱۹۹۲، چهار پروژه مختلف در حوزه کشاورزی برای تولید گوجه‌فرنگی و پنبه به امضا رسید، که یکی از نتایج آن ۶ برابر شدن تولید گوجه‌فرنگی قزاقستان بود. در اکتبر ۱۹۹۲، دو کشور موافقت‌نامه

۱- مروری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف

محمداسداله‌پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی

۲- قزاقستان، متحد جدید اسرائیل در آسیای مرکزی، ۲۰۰۹/۱۰/۲۸، مرکز امور عمومی اورشلیم، آرل کوهن محقق ارشد بنیاد هرتیج، یک گروه فعال یهودی و طرفدار اسرائیل، ایران شرقی،

۳- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولتن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۷۸

۴- قزاقستان، متحد جدید اسرائیل در آسیای مرکزی، ۲۰۰۹/۱۰/۲۸، مرکز امور عمومی اورشلیم، آرل کوهن محقق ارشد بنیاد هرتیج، یک گروه فعال یهودی و طرفدار اسرائیل، ایران شرقی

دیگری را به امضا رساندند که طی آن شرکت های اسرائیلی ۷۰ مورد سرمایه گذاری در بخش های مختلف اعم از کشاورزی و دامداری و بانکی در قزاقستان انجام دادند که عمدتاً با موفقیت همراه شد و فقط در حوزه دامداری در زمانی کوتاه، علاوه بر این که هزینه ها به میزان قابل توجهی کاهش پیدا کرد، تولید شیر نیز ۶۰ درصد افزایش داشت.

در سال های گذشته اسرائیل و قزاقستان بارها بر آمادگی خود برای لغو روادید دوجانبه تاکید کرده اند و از ژانویه ۲۰۱۷، قزاقستان به صورت یک جانبه ویزا را برای شهروندان اسرائیل لغو کرده است. همچنین دو طرف تلاش کرده اند تا همکاری های خود را در زمینه های کشاورزی، فناوری های مدرن، آموزش و پزشکی، گسترش دهند. به عنوان مثال در حال حاضر در برخی از دانشگاه های قزاقستان با مشارکت طرف اسرائیلی، بخش هایی برای نوآوری، طراحی صنعتی در حوزه کسب و کار ایجاد شده است و در حوزه پزشکی، اسرائیل در خاک خود دوره های آموزشی و کارآموزی منظمی را برای پزشکان قزاقستان برگزار می کند و همچنین دو طرف در حال ایجاد یک پروژه وسیع کشاورزی در جنوب قزاقستان هستند. در حوزه نظامی نیز، نیروهای اسرائیل بارها نیروهای نظامی قزاقستان را برای استفاده از فناوری های نظامی آموزش داده و تمرینات نظامی با قزاقستان انجام داده اند. همچنین پروژه ای برای تولید هواپیمای بدون سرنشین بین اسرائیل و قزاقستان در حال اجراست.

اسرائیل پنجمین شریک تجاری آسیا در قزاقستان است و هر ساله ۱،۴ میلیارد دلار کالا از قزاقستان وارد می کند و تنها تا سال ۲۰۰۹، ۵۲ شرکت بزرگ اسرائیلی در قزاقستان فعالیت های تجاری خود را آغاز کرده اند. هرچند که طی سال های گذشته اختلالات اقتصادی قزاقستان و سطح بالای فساد و بحران ارز باعث شده است تا بعضی از بنگاه های اقتصادی اسرائیل در مورد سرمایه گذاری های خود در قزاقستان تجدیدنظر کنند. با این حال، صنعت نفت ریشه اصلی پیوندهای اقتصادی اسرائیل با قزاقستان است. اسرائیل ۲۵ درصد از نفت خود را از قزاقستان وارد می کند. بارها مدیرعامل اداره سوخت ملی اسرائیل، از کیفیت نفت قزاقستان قدردانی کرده و سازندگان قزاقستان را به فروش مستقیم نفت به شرکت های خصوصی اسرائیلی تشویق کرده است.^۱

قرقیزستان فقیرترین جمهوری آسیای از نظر منابع اقتصادی؛ یهودیان سرمایه دار زیادی را جذب خود کرده است. توسعه این روابط پس از دیدار رسمی رئیس جمهور وقت در سال ۱۹۹۳م از اسرائیل آغاز، و هدف از آن توسعه صنعت، تولید مواد غذایی و توسعه کشاورزی بود.^۲ بعد از آن رژیم صهیونیستی،

۱- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی

ایران شرقی، مرداد ۹۸

۲- رابرت فریدمن، "رژیم صهیونیستی و آسیای مرکزی: تحلیلی مقدماتی" ترجمه بدر الزمان شهبازی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز،

سال اول، ش ۲، پاییز ۱۳۷۲، ص ۱۶۵

سرمایه‌گذاری‌های خاصی در بخش کشاورزی و آبیاری و حوزه حمل و نقل و جهانگردی قرقیزستان انجام داد.^۱

۲/۱- علمی و فنی

اسرائیل در کل جهان به فناوری‌های توسعه یافته و پزشکی معروف است. همین موضوع سرآغازی برای همکاری با بسیاری از کشورها، از جمله جمهوری‌های آسیای مرکزی است.^۲ یکی از اصلی‌ترین زمینه‌های گسترش مناسبات رژیم صهیونیستی با کشورهای در حال توسعه، ارائه مزیت‌های فنی و علمی با محوریت توسعه است. این فعالیت‌ها در قالب کمک‌های فنی و انتقال دانش، ارائه فناوری‌های تخصصی اسرائیل در چارچوب‌های مشاوره‌ای و انجام فعالیت‌های آموزشی مشترک صورت می‌گیرد. این رویکرد در آسیای مرکزی در حوزه‌های مختلفی نظیر کشاورزی، مدیریت منابع آب، فناوری‌های ارتباطی و مخابرات، صنایع هوا فضا و البته بهداشت و درمان صورت می‌گیرد. نکته مهم‌تر آن که در میان تمام این حوزه‌ها، رژیم صهیونیستی بیشترین پیوست‌های اجتماعی و فرهنگی را در حوزه بهداشت و درمان ارائه کرده و حوزه خیریه و درمان رایگان، اصلی‌ترین گزینه این پیوست‌های فرهنگی و اجتماعی بوده است.^۳

انگیزه اسرائیل از فعالیت‌های علمی و فنی در کشورهای آسیای مرکزی، به خاطر ترس از رفتن دانشمندان این کشور به کشورهای عربی و اسلامی می‌باشد که این باعث اهمیت این کشور در حوزه علمی شده است.^۴

اسرائیل سعی در همکاری با بعضی از این جمهوری‌ها در تحقیقات فضایی دارد. از جمله در پرتاب ماهواره با جمهوری قزاقستان همراهی می‌کند. این کشور در سایر علوم و فنون نیز، هیئت‌هایی را برای اجرای توافقنامه‌ها به کشورهای مختلف از جمله تاجیکستان و قزاقستان و آذربایجان و ترکمنستان فرستاده است. هم چنین این کشور تبادل استاد و پژوهشگران صهیونیست با کشورهای آسیای مرکزی دارد؛ به گونه‌ای که پژوهشگران این جمهوری‌ها از مرکز علمی اسرائیلی مثل موسسه علمی وایزمن در "رحوبوت" و دانشگاه بن گوریون استقبال می‌کنند. در این راستا دانشمندان و پژوهشگران در حوزه فضا و فیزیک هسته‌ای در "موسسه مهندسی تطبیقی" در حیفا و مرکز تحقیقات فضایی و موسسه وایزمن آموزش می‌بینند. در این

۱- فرات پورتاش، "یهودیان بخارایی و سیاست اسرائیل در قبال آسیای مرکزی" ترجمه جلیل یعقوب زاده، فصلنامه ایراس، سال اول ش ۲، زمستان ۱۳۸۵، ص ۶۵

۲- منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، مترجم الهام چرمگی، سایت <http://polit-asia.kz/ru/analitics/2187-interesy-izrailya-v-tsentralnoj-azii>

۳- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۴، مهر ۹۸

۴- محمود معین احمد، ص ۱۷۰

حوزه این دانشمندان از تاجیکستان در راستای تبادل تجربیات علمی بازدیدهایی داشته اند و یا دانشمندان قزاقستانی در سمپوزیوم موسسه "یات شیفاع" در اسرائیل در حوزه های مغناطیس و اتم و الکترونیک در سال ۱۹۹۳م شرکت کرده بودند. هم چنین هنگام دیدار سال ۱۹۹۴م نخست وزیر قزاقستان از اسرائیل، توافقی برای اجازه بازدید از مرکز فضایی اتحاد جماهیر شوروی سابق در قزاقستان انجام شد. پس از آن تعدادی از دانشمندان اسرائیل جهت مطالعه و بازدید به این مرکز فضایی مهم آمدند. این بازدید و مطالعه برای اسرائیل مهم بود، زیرا اسرائیل به کلپ فضایی جهانی وارد شده بود. هم چنین تعدادی از اعضای کمیسیون انرژی اتمی رژیم صهیونیستی برای اطلاع، مطالعه، جدا کردن و طبقه بندی سلاح های اتمی، از ذخایر سلاح های اتمی قزاقستان بازدید کردند که منابع موثق از سرقت ۲۵ کیلوگرم از پلوتونیوم و اورانیوم رادیو اکتیوی این کشور و کشورهای دیگر مثل اوکراین و روسیه توسط اسرائیل خبر داده اند.^۱

دریافت سرمایه و فناوری های اسرائیل برای بخش کشاورزی، استخراج و تبدیل منابع طبیعی قزاقستان و مشارکت تل آویو در نوسازی عرصه بهداشت این کشور نیز از جمله مفاد توافق نامه اسرائیل و قزاقستان می باشد.

امروز اسرائیل در میان شرکای تجاری آسیایی قزاقستان در جایگاه پنجم است و حدود ۲۵ درصد از نفت وارداتی تل آویو منشاء قزاقی دارد. آستانه به اسرائیل سوخت معدنی، روغن، نمک، گوگرد، تجهیزات پروازی، فلزات غیر قیمتی و غلات صادر و در عوض تجهیزات و ماشین آلات برقی، راکتورهای هسته ای، دیگ های بخار و دستگاه های مکانیکی، تجهیزات و دستگاه های بصری، مواد مربوط به تبدیل سبزیجات و کود دریافت می کند.

تا اول نوامبر سال ۲۰۱۶ در قزاقستان ۲۵۴ شرکت با حضور سرمایه اسرائیل ثبت شده که از این تعداد ۱۱۲ شرکت فعال می باشد. طبق آمار رسمی از سال ۲۰۰۵ تا نیمه اول سال ۲۰۱۶ سرمایه گذاری مستقیم اسرائیل در قزاقستان ۲۱۴ میلیون دلار می باشد. البته این رقم به خاطر وجود سطح بالایی از فساد و همچنین بی ثباتی مالی و بحران اقتصادی در قزاقستان که از جمله موانع توسعه همکاری با اسرائیل است، چندان قابل توجه نیست. در همین راستا ورود تجار قزاقی به بازار اسرائیل نیز با یک سری از مشکلات همراه است.^۲

اهمیت استراتژیک خاص قزاقستان این است که می تواند به عنوان یک پل مهم برای اقتصاد اسرائیل باشد و به شرکت های اسرائیلی کمک نماید تا وارد بازار چین شوند.^۳

روابط علمی اسرائیل با ازبکستان پیرامون همکاری های دوجانبه در حوزه محافظت بهداشتی، و نیز معرفی و شناسایی مسیرهای ورود اسرائیل به ازبکستان در حوزه هایی نظیر استانداردسازی و دیجیتالیزه کردن پزشکی، ارتقاء کیفیت درمان های پزشکی، ارتباط اولیه با نظام درمانی ازبکستان، پیشگیری از بیماری ها و

۱- محمود معین احمد، ص ۱۷۰-۱۷۱

۲- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، قزاقستان؛ پایگاه جدید منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، ایران شرقی

۳- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، دستاوردهای سفر نتانیاو به قزاقستان از نگاه رسانه های اسرائیلی، منبع: اسرائیل تایمز - اورشلیم پست

شناسایی آن‌ها، آموزش فراگیر پرسنل درمانی و پزشکی از بک و همکاری با موسسات آموزشی پزشکی به صورت عمومی و در حوزه‌های تخصصی می‌باشد؛ چنانکه مشارکت اسرائیل در توسعه زیرساخت‌های بهداشت و درمان ازبکستان و از جمله ساخت مرکز تشخیصی و کلینیک انکولوژی و ایجاد مرکز نفرولوژی برای تشخیص و درمان بیماری‌های کلیوی در ازبکستان می‌باشد.

همچنین تفاهم‌نامه‌هایی به منظور تبادل تجربیات و همکاری‌های دوجانبه میان دو طرف به امضا رسید که طبق این تفاهم‌نامه‌ها مقرر شد، متخصصان سرطان و جراحان پیوند ازبکستان، در کلینیک‌های اسرائیل تحت آموزش مجدد قرار گرفته و از طریق ارتباط آنلاین با متخصصان مجرب در رژیم صهیونیستی در تماس باشند. علاوه بر این، سمپوزیوم‌های دوجانبه‌ای هم بین روانپزشکان ازبکستان و اسرائیل به طور مشترک، با شعبه بیت المقدس انجمن روانپزشکی اسرائیل در تاشکند برگزار شد.^۱

نتیجه‌گیری

هدف اصلی اسرائیل در توسعه روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهای آسیای مرکزی احیای روابط پیرامونی سابق است که استراتژی فوق به دلیل سقوط شاه ایران در اواخر ۱۹۷۰ به شکست انجامید و با از بین رفتن این استراتژی، اسرائیل به دنبال کشورهای دیگری برای پیشبرد راهبردهای خارجی خود رفت. در این راستا کشورهای آسیای مرکزی در این قالب آماده همکاری با اسرائیل شدند. این کشور با اعمال سیاست‌های خود مانع از نزدیکی کشورهای آسیای مرکزی به ایران در مقابل خود گردید. هم‌چنین اسرائیل با اعمال این سیاست‌ها مانع انتقال فناوری هسته‌ای به دشمنان خود گردید. و نکته مهم تر این که اسرائیل با برقراری روابط سیاسی و اقتصادی با جمهوری‌های آسیای مرکزی، باعث مشروعیت بخشی به خود در برقراری روابط با کشورهای مسلمان گردید. بنابراین می‌توان گفت اسرائیل در طی این سال‌ها با ایجاد رابطه با این جمهوری‌ها در کوتاه‌مدت برای خود موفقیت نسبی کسب کرده است.

۱- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۴، مهر

فهرست منابع و مآخذ

- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، دستاوردهای سفر نتانیاهو به قزاقستان از نگاه رسانه های اسرائیلی، منبع: اسرائیل تایمز- اورشلیم پست.
- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، قزاقستان؛ پایگاه جدید منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، ایران شرقی.
- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، بولتن هفتگی ش ۲۸۱، شهریور ۹۸، ایران شرقی.
- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۴، مهر ۹۸.
- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا.ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۱، مهر ۹۸.
- رابرت فریدمن، "رژیم صهیونیستی و آسیای مرکزی: تحلیلی مقدماتی" ترجمه بدرالزمان شهبازی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول، ش ۲، پاییز ۱۳۷۲.
- فرات پورتاش، "یهودیان بخارایی و سیاست اسرائیل در قبال آسیای مرکزی" ترجمه جلیل یعقوب زاده، فصلنامه ایراس، سال اول ش ۲، زمستان ۱۳۸۵.
- قاسمی صفت الله، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد (تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۵).
- قزاقستان، متحد جدید اسرائیل در آسیای مرکزی، ۲۸/۱۰/۲۰۰۹، مرکز امور عمومی اورشلیم، آوریل کوهن محقق ارشد بنیاد هرتیج، یک گروه فعال یهودی و طرفدار اسرائیل، ایران شرقی.
- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، بیروت، باحث للدراسات.
- مرووری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف، محمداسداله پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی.
- استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولتن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰.
- اسرائیل در آسیای مرکزی، رضایی علی اکبر، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، پاییز ۱۳۷۷، شماره ۲۳، ص ۶۶-۶۷.
- اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۲۹ و ۳۰، ص ۲۱.
- مقاله تاملی بر حضور و نفوذ اسرائیل در آسیای مرکزی و قفقاز، رحمت الله فلاح، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، پاییز ۱۳۸۸- ش ۳۹.

– منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی، (پرتال خبری- تحلیلی polit-asia.kz – سایتی مستقل به دو زبان انگلیسی و روسی با هدف تحلیل آخرین وقایع کشورهای مختلف آسیای مرکزی است که مرکزیت آن در شهر آلماتی قزاقستان قرار دارد).

– منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

– منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

– ناصری ثقفی عامری، ژئوپلتیک ایران و منطقه در دوران پس از جنگ سرد، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول شماره ۲ (پاییز ۱۳۷۱)

– نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم‌زاده- پژوهشگر

حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی، ش ۲۷۸، مرداد ۹۸

___ philip robins.the middle east and central asia.the new central asia and its neighbors. Peter Ferdinand.ed(London:royal insitue.1994.

___ <http://polit-asia.kz/ru/analytics/2187-interesy-izrailya-tsentranoj-azii>

___ <http://polit-asia.kz/ru/analytics/2187-interesy-izrailya-v-tsentranoj-azii>